

LEGENDA O SV. ALEKSIJU U HRVATSKOJ SREDNJOVJEKOVNOJ KNJIŽEVNOSTI

Biserka GRABAR, Zagreb

Oko prvotne jezgre o nekom bezimenom »Božjem čovjeku« koji je napustivši Carigrad i obitelj živio kao asketa u Edesi, isprela se u Bizantu tokom VI—IX st. čudesna i zanimljiva povijest o Aleksiju koji je na dan svoga vjenčanja napustio svoju zaručnicu i pobjegao iz Rima da bi kao prosjak 17 godina proveo nepoznat u Edesi i zatim drugih 17 godina u rodnoj kući, neprepoznat od svojih kojima se otkrio istom poslije svoje smrti pismom što ga je mrtav držao u ruci. U brojnim verzijama, raznim preradama i književnim obradama obišla je ta tzv. Bizantska legenda cijeli kršćanski Istok i evropski Zapad, stekavši nevjerojatnu popularnost koja nije jenjala sve do novijih vremena. Veoma rano prevedena je s grčkoga na slavenski, pa je tako već u XII st. nalazimo u Rusiji gdje se sačuvala u poznatom prijepisu Zlatostruja Publiczne biblioteke u Lenjingradu. Na taj prijepis, kojemu manjka početak do onoga mjesta gdje se Bogorodica javlja čuvaru svoje crkve u Edesi pred kojom je Aleksije prosio, naredivši mu da uvede Aleksija u crkvu, prvi je upozorio I. I. Sreznjevski pod br. XXXI svojih Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ (Sbornik ORJaS, t. I, № 6, 7, 8, 9, Sanktpeterburg 1867). Sreznjevski tu navodi i dva mlađa prijepisa ruske redakcije legende iz XIV i XV st. koje, na žalost, prema škrtim podacima što ih o rukopisima donosi, nije moguće identificirati. Ne ulazeći u dublju analizu međusobnih odnosa teksta iz Zlatostruja i mlađih prijepisa legende, Sreznjevski je zaključio da se ovdje radi o istoj verziji legende. Pritom je tekstu iz Zlatostruja pretpostavio mlađi prijepis iz XIV st., smatrajući da ovaj bolje predstavlja prvotni prijevod, pa ga je izdao kao osnovni tekst s veoma oskudnim izborom varijanata iz dvaju drugih prijepisa, koje donosi bez oznake rukopisa iz kojeg su varijante preuzete. Na taj je način doveo u zabludu kasnije istraži-

vače crkvenoslavenske legende o Aleksiju koji su svoje zaključke o povijesti crkvenoslavenske legende o Aleksiju i odnosu pojedinih rukopisa temeljili isključivo na tom izdanju, smatrajući prijepis iz Zlatostruja istovjetnim s izdanim tekstom. Tako je npr. St. Novaković zaključio da srpski tekst što ga je izdao u svojim *Primerima književnosti i jezika staroga i srpsko-slovenskoga* (Beograd 1877, str. 396—404) i tekst Sreznjevskoga pripadaju različitim prijevodi-ma.¹ Kao što ćemo kasnije vidjeti, to je točno s obzirom na tekst koji je u Sreznjevskoga izdan kao osnovni, ali se to ne može odnositi i na tekst Zlatostruja. Đ. Polívka smatrao je naprotiv da staroruski i Novakovićev tekst, te prijepisi srpske redakcije što ih je sam izdao, predstavljaju samo različite redakcije istog prijevoda.² Lanac sličnih zaključaka nastavio bi se vjerojatno i dalje da ga nije prekinula V. P. Adrianova svojom vrlo ozbiljnom i temeljitom studijom o legendi sv. Aleksija u staroruskoj književnosti, u kojoj je prijepisu iz Zlatostruja vratila njegovo pravo mjesto i zajedno s rekonstruiranim grčkim tekstom kritički ga izdala.³ Detaljnim analizama prijepisa iz Zlatostruja i teksta izdanog u Sreznjevskoga, te usporedbama s grčkim izdanjima Adrianova je došla do zaključka da su već u starini postojala dva slavenska prijevoda legende, nastala prema različitim grčkim predlošcima.⁴ Jednomu pripada prijepis Zlatostruja te brojni ruski i južnoslavenski prijepisi, od kojih su samo rijetki izdani.⁵ Drugomu bi naprotiv pripadao mnogo manji broj rukopisa. Osim onih iskorištenih u izdanju Sreznjevskoga, Adrianova pozna još jedan rukopis Troicke lavre iz XIV st., po kojemu je ovaj drugi prijevod nazvala Troickom redakcijom. Taj je tekst izdala u Prilozima svoje studije s varijantama iz još jednog rukopisa iste redakcije iz XVI st.

¹ St. Novaković, Ueber die Entstehung mancher Volkslieder, Archiv f. slav. Phil. IX (1886), str. 594.

² Đ. Polívka, Opisi i izvodi iz nekoliko jugoslavenskih rukopisa u Pragu, Starine 22, Zagreb 1890, str. 208—219.

³ V. P. Adrianova, Жизнь Алексѣя челоуѣка Божія въ древней русской литературѣ и народной словесности, Petrograd 1917, (pretisak: Slavistic printings and reprintings, 165, Mouton, The Hague—Paris 1969), str. 463—475.

⁴ Za usporedbe s grčkim Adrianova se služila izdanjima grčkog teksta F. M. Esteves Pereira, Légende grecque de l'Homme de Dieu saint Alexis, Analecta Bollandiana, t. XIX, Bruxelles 1900, str. 243—253 i M. Rössler, Die Fassungen der Alexius Legende mit besonderer Berücksichtigung der mittlenglischen Versionen. Wiener Beiträge zur englischen Philologie, 21, 1905, str. 118—154.

⁵ Usp. izdanje St. Novakovića u Primerima književnosti i jezika staroga i srpsko-slovenskoga, Beograd 1877, str. 306—404 i Đ. Polívke, Opisi i izvodi..., str. 208—219.

Redakciji Zlatostruja, koja nas ovdje zanima, pripadaju i dva hrvatskoglagoljska fragmenta iz XV st. Jedan kompletniji (manjka mu prema raspodjeli grčkog izdanog teksta potpuna 7. i 8. gl. te kraj 6. i početak 9. gl.) nalazi se na f. 21v—24v rukopisa glagoljske Berčićeve zbirke (kratica: B) br. 5 u Lenjingradu,⁶ dok drugi samo s početkom 1. gl. dolazi na kraju dvolista b među glagoljskim fragmentima JAZU (kratica: G) pod br. 32/b-c.⁷ Tekst Berčićeve zbirke prvi put je izdan u *Hrvatskoj književnosti srednjega vijeka*, str. 256—261 (Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb 1969) koju je priredio Vj. Štefanić sa suradnicima: B. Grabar, A. Nazor i M. Pantelić, ali njegovom poviješću nije se dosad nitko pozabavio. On je, dapače, jednako kao i fragmenat JAZU, promakao pažnji H. Morovića koji u svojoj inače vrijednoj studiji u kojoj prati razvojni put legende o Aleksiju u staroj hrvatskoj književnosti ne registrira ni tekst Berčićeve zbirke koji mu je mogao biti poznat.⁸ Štoviše, on zaključuje da među glagoljskim hagiografskim tekstovima legenda »nije sačuvana ukoliko su navodi Ivana Milčetića i Rudolfa Strohala potpuni.«⁹ Slabu informiranost pokazuje autor i u odnosu na prvotnu crkvenoslavensku fazu razvoja naše legende. Poznajući, naime, kapitalno djelo Adrianove o Aleksijevoj legendi samo posredno,¹⁰ on netočno zaključuje da se iza Polívke nitko nije upuštao u studij izvora crkvenoslavenskih tekstova legende o Aleksiju ni riješio pitanje originala crkvenoslavenskog prijevoda legende, te izražava sumnju da će se na tom polju, pošto su u ratu propali rukopisi Narodne biblioteke u Beogradu, išta nova utvrditi.¹¹ Na sreću, pesimističku Morovićevu prognozu opovrgava ne samo radnja Adrianove, u kojoj su uglavnom riješeni spomenuti problemi, nego i ova studija u kojoj su osim glagoljskih prijepisa korištena u komparativne svrhe, uz poznate ćirilske tekstove, i tri dosad neizdana ćirilaska prijepisa legende.

Kao što smo već spomenuli, glagoljski prijepisi imaju kao svoj izvor isti slavenski arhetip iz kojega je potekao i njegov najstariji

⁶ Rukopis je opisao I. Milčetić, Berčićeva zbirka glagoljskih rukopisa i štampanih knjiga u Lenjingradu, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 2, Zagreb 1955, str. 105—108.

⁷ Usp. Vj. Štefanić, Glagoljski rukopisi JAZU, II dio, Zagreb 1970, str. 12—14.

⁸ Usp. H. Morović, Legenda o Aleksiju u starijoj hrvatskoj književnosti, Građa, knj. 29, Zagreb 1968, str. 433—479.

⁹ *Ibid.*, str. 439.

¹⁰ *Ibid.*, str. 437. bilj. 23.

¹¹ *Ibid.*, str. 439.

prijepis. To najbolje pokazuju zajednička odstupanja naših glagoljskih prijepisa i teksta Zlatostruja od predstavnika Troicke redakcije, kako u primjerima što ih Adrianova navodi u svojoj knjizi kao najkarakterističnije za razlike u prijevodima,¹² tako i na drugim mjestima. Posebnih potvrda za to nije potrebno navoditi. Dostatni su već primjeri iz Zlatostruja što ih navodi Adrianova, a s kojima se naš glagoljski tekst gotovo doslovno slaže. Osim toga od vremena Adrianove nismo se obogatili ni jednim novim izdanjem grčkog teksta pa naša saznanja o odnosu slavenskih prijevoda prema grčkom originalu nisu otada nimalo napredovala.¹³ Ovdje ćemo se radije pozabaviti razlikama u odnosu na ćirilske prijepise, izuzevši one jezičnih redakcija na koje se, osim iznimno, nećemo obazirati, a ujedno ćemo pokušati objasniti neke pogreške i nejasnoće koje su katkad relevantne za utvrđivanje filijacijskih odnosa među pojedinim prijepisima. U komparativne svrhe služiti ćemo se u prvom redu izdanim crkvenoslavenskim ćirilskim tekstovima, a od rukopisnih ćirilskih tekstova koji nisu uvijek pristupačni i o čijem broju ne možemo pravo suditi jer dosad, na žalost, nije izrađena bibliografija crkvenoslavenskih hagiografiskih tekstova koristili smo se s tri rukopisa srpske redakcije. Radi lakšeg snalaženja donijet ćemo popis ćirilskih izdanja i rukopisa s kraticama koje ćemo upotrebljavati u daljnjem tekstu.

a) Izdanja

- Z — fragmenat Zlatostruja ruske redakcije iz XII st. u izdanju V. P. Adrianove, *Житие Алексѣя челоуѣка Божия въ древней русской литературѣ и народной словесности*, Petrograd 1917, str. 463—475. Ćirilski tekst tiskan je na neparnim stranicama izdanja, dok je na parnima paralelno izdan rekonstruirani grčki tekst. Pretisak ovog vrijednog djela izašao je u seriji Slavistic printings and reprintings, knj. 165, izdavačke kuće Mouton, The Hague—Paris, 1969.
- A — tekst ruske redakcije iz XVI st. što ga je izdala Adrianova kao dopunu tekstu Zlatostruja na str. 459—463.

¹² Usp. Adrianova, o.c., str. 90—93.

¹³ Svaku sumnju o tom da je legenda prevedena s grčkoga isključuje, uz primjere slaganja te neprevedenih grčkih riječi i kalkova, koje navodi Adrianova, prijevod grčkog mjesta *Ἐγένετο δὲ ζήτησις αὐτοῦ πολλή ἐν τῇ Ῥώμῃ* (II gl.) s *Is'kaše ego v' gradě rim'sčęemь* 22v. Tu je naime grčki pridjev *πολλή* preveden sasvim krivo imenicom *v' gradě*. Do takve pogreške moglo je doći samo na osnovi grčkog teksta, i to itacističkim izgovorom pridjeva *πολλή* koji odgovara dativu sg. grčke imenice *πολις*, koja znači »grad«.

- N — tekst srpske redakcije u izdanju St. Novakovića, *Primeri književnosti i jezika staroga i srpsko-slovenskoga*, Beograd 1877, str. 398—404.
- P¹ — tekst nomokanona Šafaříkove zbirke što ga je izdao kao osnovni Đ. Polívka, *Opisi i izvodi iz nekoliko jugoslavenskih rukopisa u Pragu*, Starine JAZU, knj. 22, Zagreb 1890, str. 211—219.
- P² — tekst izdan u varijantama Polívkina izdanja.

b) R u k o p i s i

- L — Gračanički (Lipljanski) minej za septembar-novembar, raške redakcije iz posljednje četvrti XIV st., Arhiv JAZU, sign. III c 24, f. 220d—223c, v. opis rukopisa: V. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije*, Zagreb 1955, str. 166—170.
- P — Piperkovićev zbornik srpske redakcije iz god. 1381. Patrijaršijske biblioteke u Sremskim Karlovcima br. 219, f. 113r—128r. Kratak opis rukopisa dao je D. Ruvarac, *Apokrifi jednog srpskog ćirilskog zbornika XIV veka — 1381. godine*, Sremski Karlovci 1922—1924. Za uspoređivanje s ovim rukopisom poslužio nam je prijepis koji se pod br. 46 čuva u Ivšičevoj ostavštini u Staroslavenskom zavodu u Zagrebu.
- S — Studenički zbornik srpske redakcije XV st., Arhiv JAZU IV d 117, f. 130r—140v, v. opis rukopisa: V. Mošin, o.c., str. 68—71.

Među razlikama koje pri uspoređivanju uočavamo odmah na početku legende treba istaći onu koja se odnosi na broj slugu koje je posjedovao Aleksijev otac Eufemijan. Grčka naime, legenda, da bi istakla Eufemijanovo bogatstvo, spominje da je imao 3000 slugu. U tom podatku, koji se ponavlja nešto kasnije kad Eufemijan u potragu za odbjeglih sinom šalje tri tisuće slugu, s grčkim se slaže u oba slučaja jedino glagoljski tekst. U ćirilskim međutim prijepisima imamo nešto drugačiju situaciju. U prvom slučaju s glagoljskim se tekstom slažu jedino prijepisi LPS, dok u drugom imaju zajedno s P² broj 3. N u oba slučaja izostavlja broj koji mu se možda činio pretjeranim, dok P¹ s kojim se samo u prvom podatku slaže A i P² ima na oba mjesta broj 300.¹⁴ Te bi se razlike mogle

¹⁴ Kako je pitanje broja Eufemijanovih slugu bilo riješeno u najstarijem prijepisu Z, ne možemo na žalost reći jer nam taj dio teksta u Z nije sačuvan.

donekle objasniti paleografskim putem. U ćirilici se, naime, 3000 moglo označiti ili posebnim znakom za tisuću ispred slova .ř. , preuzetim iz grčkoga, ili samim slovom .ř. i ispisanom riječju tisuća kao u primjeru P: .ř. τρισονψι. Odatle je ispuštanjem znaka ili riječi tisuća lako došlo do broja 3, a od ćirilskog .ř. nije dalek put do ćirilskog slova .ѣ. kojim se označuje broj 300. Mnogo je teže na zadovoljavajući način riješiti ono mjesto u II gl. gdje se u vezi s Aleksijevim vjenčanjem kaže: *I uvezav'she čr'tok', ven'čашe i s(ve)timi svećeniki crkve s(ve)t(a)go Ponifata. I v'ved'she ê v' cr'kvь, veseliše se do noći v(a)sъ d(a)nъ.* Problem ovdje predstavlja u prvom redu riječ *uvezav'she* i njezine varijante koje su diktirale daljnje izmjene u tekstu pojedinih prijepisa. Kako ni za to mjesto nemamo potvrda u Z, ne možemo znati kako je ono prvotno glasilo. Zanimljivo je ipak da je naš glagoljski prijepis najbliži ovdje prijepisu ruske redakcije kojim je Adrianova dopunila Z tamo gdje njemu nedostaje teksta. U tom prijepisu naše mjesto glasi: *увязъше чертог, вѣнчаше а святѣми священники въ церкви святаго Внифантіа и введше я въ церковь веселишася до ноци весь день тѣи.* Od ostalih prijepisa N ima za *uvezav'she*, koje ovdje očito dolazi u svom drugotnom značenju »ukrasiti«, sinonim *оукрасише*,¹⁵ dok L ima *въвед'ше ѿ*, P *въвезша ѿ*, P^{1,2} *въведоше его* i S *отвед'ше ѿ*.¹⁶ Rješenju pitanja ovih varijanata ne pomažu mnogo ni grčki tekstovi kojima raspolažemo i koji ovdje imaju riječ *δύσαντες* prema *δύειν* u značenju »ući u«, čemu bi donekle odgovarale varijante LPP² i S. Moglo bi se također pretpostaviti, za što nam daje povoda i grčka varijanta *δησαντες*, da je u grčkom predlošku s kojeg je nastao slavenski prijevod bilo prvotno *δησαντες* prema *δειν* odakle je itacističkim izgovorom lako došlo do pisanja *δύσαντες*. Grčkom *δησαντες* odgovarao bi ovdje prijevod *uvezav'she* odnosno *увязъше* prema stsl. glagolu *uvęsti* kojemu je prvotno značenje »vezati, povezati«, dok ovdje bez sumnje dolaze u svom drugotnom značenju »ukrasiti«,¹⁷ što potvrđuje varijanta N, kao i prijevod Troicke redakcije. Varijante ostalih ćirilskih prijepisa kojima je u osnovi glagol *vъvesti* lako se dadu protumačiti fonetskim izmjenama prema glagolu *uvęsti*.

¹⁵ Zanimljivo je napomenuti da tekst Troicke redakcije, koji citiramo prema Adrianovoj, ima ovdje oba sinonima, tj. *увязоша и оукрасиша чертогъ.*

¹⁶ P¹ izostavlja drugi dio rečenice, preskočivši vjerojatno pri prepisivanju tekst između rečenica koje završavaju riječju *чрътогъ.*

¹⁷ Usp. I. I. Sreznevski, *Материалы для словаря древне-русскаго языка, с.в. оувести.*

Dokazani put mogao bi u ovom slučaju biti, doduše, i obrnut, no gledano u okvirima konteksta čini se logičnijim da je Aleksije poslije vjenčanja u crkvi uveden u ukrašenu ložnicu, nego da je ušavši u ložnicu vjenčan u crkvi i onda ponovo uveden u ložnicu iz koje, kako izlazi iz grčkog teksta, zapravo nije ni izlazio. Nelogičnost takve situacije uočio je već ranije neki slavenski pisar pa vjerojatno prvotno: *vvvedoše ê vь črvtogь*, kako prema grčkom *ἤγαγον αὐτοὺς εἰς τὸν θάλαμον* s neznatnim izmjenama imaju P¹ i P² (glagoljski prijepis i tekst N ima pogrešno *црковъ* umjesto *чрѣтгь*) mijenja u *izvvedoše e izь crьkve* kako stoji u osnovi tekstova LP i S.

Varijantu *otrokovь*, koju za razliku od ćirilskih prijepisa ima, u rečenici VI gl.: *I bĕ emu otrokovь prisno na volju* 23v, jedino glagoljski prijepis, mogli bismo pripisati pisarevu krivom čitanju ili možda nerazumijevanju riječi *urokь* koju ovdje imaju svi ćirilski rukopisi. Ta naime riječ dolazi ovdje, prema Materijalima Sreznjevskoga, u kojima je od dosadašnjih rječnika staroslavenskog jezika najbolje i s najviše potvrda razrađena riječ *urokь*,¹⁸ u svom rjeđem i prenesenom značenju »определенное количество« koje Sreznjevski potvrđuje upravo citatom našega mjesta iz rukopisa Z. U hrvatskoglagoljskim spomenicima, koliko to možemo zaključiti iz obilne građe ekscerpirane u Staroslavenskom zavodu u Zagrebu za potrebe Rječnika općeslavenskog književnog (crkvenoslavenskog) jezika hrvatske redakcije, riječ *urokь* potvrđena je samo dva puta i to jedanput u smislu »čaranja«, a drugi put u smislu »tributa, daće«. Za gore navedeno značenje ne nalazimo danas potvrda ni u spomenutoj građi ni u Akademijinu rječniku.¹⁹ Prema tome moglo je i našem pisaru razumijevanje te riječi, koju je možda poznao samo u drugim značenjima, predstavljati izvjesne poteškoće, ako je čak nije smatrao i pogrešnom. U svakom slučaju put od grafički dviju dosta bliskih riječi *urokь* i *otrokь* nije tako dalek. Naime, bilo da je prepisivao s glagoljice ili s ćirilice, pisar je pri površnom čitanju ili uslijed istrošenosti rukopisa lako mogao zamijeniti slovo *u*, sastavljeno u glagoljici i ćirilici od dvaju znakova od kojih je prvo *o*, s *o* i umetanjem slova *t* dobiti riječ *otrokь*. Konkretno naš primjer najlakše se dade izvesti iz varijante *оуѣокъ ть прѣсно* LPS prema kojem je pokazna zamjenica *tь* zamijenjena

¹⁸ Češki Slovník nije na žalost još stigao u obradi do slova *u*.

¹⁹ U hrvatskom književnom jeziku poznata je danas samo riječ »uroci«, a za druga značenja donosi ARj najviše potvrda iz srpskih spomenika.

najprije zamjenicom *ovъ*, a ta je kasnije kao dulji nastavak za genitiv plurala pridružena nominativu *otrokъ* od kojega je tako nastao oblik *otrokovъ*. Činjenica da je riječ *otrokъ* u našem glagoljskom rukopisu potvrđena bez znaka za poluglas, koji naš pisar inače redovito upotrebljava na kraju riječi, isključuje donekle mogućnost čitanja *otrokъ ovъ*. Osim toga čitavu kontekstu bolje odgovara rečenica: *I bě emu* (tj. Aleksiju) *otrokovъ* (tj. slugu) *prisno na volju*, nego *I bě emu* (tj. Eufemijanu) *otrok ovъ* (tj. Aleksije) *prisno na volju*. Izraz *na volju* ovdje je čisti dodatak glagoljskog pisara bez kojega bi čitava rečenica bila nekako krnja i misao nedorečena. Kako je to mjesto prvotno glasilo u grčkom originalu, teško je reći jer danas raspoložemo samo ograničenim izborom izdanih tekstova u kojima čitamo, različito nego u slavenskom prijevodu, *ἦν οὕτως διὰ παντός*.

Sasvim zasebice stoji i podatak glagoljskog prijepisa o datumu Aleksijeva pogreba koji je prema njemu bio 17. lipnja (*ijuna*), dok je prema ćirilskim prijepisima, s jedinom iznimkom prijepisa Z koji navodi datum 17. srpnja (ИЮЛА), bio 17. ožujka (МАРТА). Iako grčki rukopisi variraju ovdje između *τοῦ ἰουνίου* i *τοῦ μαρτίου μηνός*, razlike u slavenskim prijepisima ne bi možda trebalo pripisivati različitim grčkim predlošcima, nego ih radije protumačiti kao razlike u datumu svetkovanja smrtnog dana sv. Aleksija na Zapadu, gdje je to bio 17. srpnja, i na Istoku gdje se spomen-dan sv. Aleksija slavio 17. ožujka. Datum 17. lipnja, potvrđen samo u glagoljskom prijepisu, predstavlja bez sumnje prijevod grčkog *τοῦ ἰουνίου μηνός*.²⁰

Od manjih razlika na koje ovdje želimo upozoriti, možemo još spomenuti varijantu *videće* koju uz glagoljski prijepis imaju u X gl. i ćirilski LPS i P² (ВИДѢЩЕ) prema ДИВѢЩЕ СѦ koju prema grčkom *ἐκθαμβος γενόμενος* imaju ispravno ZNP¹. Do pogreške je u jednom od niza prijepisa vjerojatno došlo metatezom, ali nije isključena, osobito ako se prepisivalo s glagoljice, ni zamjena slova *d* i *v*.

Zamjenom glagoljskog *d* i *v*, koji su posebice u okrugloj glagoljici vrlo slični, mogla bi se protumačiti u glagoljskom prijepisu

²⁰ Izdavač grčkog teksta F. M. Esteves Pereira, prema kojemu za svetkovanje Aleksijeva spomen-dana na dan 17. lipnja nema nikakve tradicije, smatra u svojoj Note sur la date de la légende grecque de S. Alexis (An. Bollandiana, t. XIX, str. 256, bilj. 1) čitanje *τοῦ ἰουνίου μηνός* pisarskom pogreškom umjesto *τοῦ ἰουλλίου μηνός*. Ovdje međutim treba napomenuti da Tipikon Carigradske crkve iz X st. što ga je izdao J. Mateos, Le Typicon de la Grande Eglise, Orientalia Christiana Analecta, 165—166, Roma 1962—63, poznaje spomen sv. Aleksija (*μνήμη τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ Ἀλεξίου*) na 17. lipnja, pa prema tome taj datum, s tako starom potvrdom u Carigradskoj crkvi, nije sasvim bez osnove i ne bi ga možda trebalo smatrati pogreškom.

i pogreška *poživu* (VI gl.) umjesto *požidu*. Na sličan bi se način zamjenom glagoljskog *o* i *e* mogla protumačiti pogreška u glagoljskom prijepisu *ljuboće* (XI gl.) umjesto *ljubeće*.

Kao eventualni trag glagoljice moglo bi se uzeti жє ćirilskog prijepisa P¹ umjesto broja 7, kojim glagoljski i svi ćirilski prijepisi, osim L i P gdje je taj podatak izostavljen, označavaju koliko se dana svetkovalo nakon Aleksijeva pogreba. To жє, koje bi se u primjeru и празновавши жє дни, teško moglo uzeti kao partikula, najlakše je protumačiti kao pogrešku prema slovu ž kojim se u glagoljici označava broj 7. To bi ujedno išlo u prilog pretpostavci da je sam prijevod Aleksijeve legende nastao još prije XII st. iz kojeg je sačuvan najstariji svjedok slavenske legende. Kao *terminus ad quem* moglo bi se uzeti XI st. u kojem je, prema Adrianovoj, slavenski prijevod Aleksijeva života bio već poznat u Rusiji kamo je, najvjerojatnije sa Zlatostrujem, dospio sa slavenskog juga.²¹ Ako još pretpostavimo, što nipošto nije isključeno, da je Aleksijev život ušao u izbor tekstova koji su se prevodili za potrebe minejskih čitanja tipa Suprasaljskog zbornika, ukoliko čak nije činio njegov integralni dio, onda ovdje doista možemo govoriti o staroslaven-skom spomeniku. Da takva pretpostavka nije sasvim bez osnove, pokazat će i primjeri jezika, leksika i tehnike prevođenja.

Ne ulazeći ovdje u detaljne jezičke analize naših prijepisa, upozorit ćemo samo na one njihove osobitosti koje nam se čine relevantnim za utvrđivanje starine prvotnog prijevoda. Tragove starine pokušat ćemo prvenstveno naći u našem glagoljskom prijepisu, koji je za nas od posebnog interesa i od kojega ćemo, osim iznimno, polaziti u citiranju. Kao opću informaciju o jeziku našeg glagoljskog prijepisa možemo reći samo toliko da u oblicima gotovo bez iznimke čuva crkvenoslavensku jezičnu normu, što je svakako znak da se radi o tradiranom tekstu, dok inovacija ima uglavnom na planu fonetike i leksika.

Od oblika izdvajamo ovdje samo 3. sg. aorista *obit'* u primjeru II gl. *o b i t' i koprinoju*, te primjer za 3. pl. kraćeg sigmatskog aorista ѡѡѡѡѡѡ koji je to interesantniji što dolazi u ćirilskom prijepisu P², gdje on bez sumnje predstavlja arhaizam, umjesto kojega glagoljski i većina ćirilskih prijepisa imaju mlađi aorist *donešoše* (XI gl.). U vezi s aoristom *obit'* valja napomenuti da staroslaven-ski kanonski spomenici poznaju samo takav oblik glagola *obiti*, dok

²¹ Usp. Adrianova, o.c., str. 89.

tvorbe s prefiksom *ob-*, npr. *obvitъ*, koje su u našem slučaju potvrđene u ćirilskim paralelnim tekstovima, Slovník jazyka staroslověnského smatra novijima.

Među participskim oblicima koji su gotovo redovito potvrđeni u pridjevskoj funkciji i kraćoj formi, usp. npr. ptc. prez. *v'lage*, *iz'laze* (nom. sg. m.) 23v, *rekomago* (gen. sg. m.) 22r i ptc. pret. *v'lěz'* (nom. sg. m.) 22r, *ugod'simi* (instr. pl. m.) 22r, ističemo za vok. sg. m. ptc. prez. akt. oblik *spasi*, koji je u primjeru *B(ož)e stv(o)riv'i²² n(e)bo i z(eml)ju <i> spasi me* 22r potvrđen i u ćirilskim prijepisima (LPS) uz mlađe *спасѣ* P¹ (P² izostavlja) i ptc. pret. *спасѣ* N. Tvorbe participa prezenta aktivnog s nastavkom *-yъ* odnosno *-y*, koji je već u kanonskim spomenicima vrlo često zamijenjen analoškim *-ejъ* odnosno *-e*, dosta su rijetke u hrvatskoglagoljskim spomenicima mlađeg razdoblja gdje znatno pretežu oblici sa završetkom *-ei* i *-e*. Da ni našem pisaru particip *spasi*, koji je ovdje bez sumnje tradiran, nije više bio jasan te da ga je shvatio kao imperativ, dokaz je to što je malo dalje u istoj rečenici izostavio pravi imperativ *spasi* koji mu se očito činio suvišnim.

U ćirilskim prijepisima koji su općenito konzervativniji nego glagoljski spomenici, u kojima se crkvenoslavenska norma počela rano razgrađivati, bilo bi i više primjera starine. Spomenimo samo da npr. u L ima vrlo mnogo nestegnutih oblika i da je osim participa prezenta *sući*, koji naš glagoljski prijepis zamjenjuje s *budući* (*v' skvr'nihъ rizahъ budući* 24r) potvrđen i stari particip *sy* LPNP², gdje glagoljski i P¹ imaju *běše* (*blagověranъ běše* 21v), da za živa bića upotrebljavaju i stari akuzativ, npr. *synъ*, dok je u glagoljskom prijepisu akuzativ već izjednačen s genitivom, npr. *sina* (*rodi sina* 21v), itd.

U leksičkom materijalu koji je u osnovi staroslavenski teško je izdvojiti takve primjere koji bi bili karakteristični za određeni prostor i vrijeme. Ipak, bit će zanimljivo navesti neke koji su ili rjeđe potvrđeni ili pretežu u nekim od staroslavenskih spomenika. Među takve spada i riječ *črъnъcъ* za grčki *μοναχός* koja je u primjeru *v'kušaše hlěba svoego s č'r'nici* 21v uz glagoljski prijepis potvrđena još u ćirilskima NLPS, dok je u prijepisu P¹ zamijenjena s *клингеры*, a u P² i A s *чръноризцын*. Prema popisu još neobjavljenih riječi Slovníka jazyka staroslověnského leksem *črъnъcъ* potvrđen je već u najstarijim kanonskim spomenicima, i to jedanput

²² U pisanju participskog nastavka u primjeru *stvoriv'i* vidimo trag starog *jery-a*.

(proslaviti, proširiti se na daleko) dolazi u našem primjeru *proslu se sl(o)vo toga č(lově)ka B(o)ž'ě* 23r. U Suprasalskom zborniku nalazimo, međutim, imenicu istog korijena *proslutiše*, pa bi se i glagol *prosluti* mogao možda smatrati stsl. leksemom.

Među riječi s vrlo rijetkim potvrđama spada i glagol *prěgrnati* koji u rečenici *preg'nanъ bis i korabalъ vĕtromъ bur'nim' i pride v' Rimъ* 23r dolazi za grčko *ἀρπάζειν* u smislu »zahvatiti, biti zahvaćen«, a potvrđen je samo u Miklošičevu rječniku staroslavenskog jezika. Za riječ **oslbnikъ*, koja kao prijevod grčkog *ὀνηλάτης* (gonič magaraca) dolazi u rečenici *srĕte i osleniki* 22r glagoljskog prijepisa s kojim se slažu PNP¹ i ruski A (L ima pogrešno *отъсланики*, P² *посланики*, a S *вшаьники*), nema, međutim, potvrda u dosadašnjim rječnicima staroslavenskog i crkvenoslavenskog jezika.

Leksik slavenskog prijevoda Aleksijeve legende sadrži i nekoliko riječi preuzetih iz grčkoga, kao što su *unъkiê* prema grčkoj oznaci za mjeru *οὐγκία*, zatim riječ *paramonarъ* prema grčkoj riječi *παραμονάριος*, koja je potvrđena u grčkom rukopisu B Pereirinog izdanja kao varijanta za *προομονάριος*, i *haltolarъ* odnosno *hartolarъ* prema grčkom *χαρτουλάριος*. Sve tri riječi zastupljene su i u glagoljskom prijepisu Aleksijeve legende. Tako riječ *unъkiê* u obliku *ukiê* dolazi u primjeru *ĕdiše v' mĕru 2 uki i kruha i 2 uki i vodi p'ĕše* 22v. Našim tekstovima sasvim strana riječ *paramonarъ* (crkvenjak, sakristan) zamijenjena je riječju istog značenja *santizъ* (prema tal. *santese*) osim u primjeru *Izide že paramonarъ santizъ* 23r gdje *santizъ* dolazi vjerojatno kao tumačenje riječi *paramonarъ*. Slično je i riječ *haltolarъ* u primjeru *⟨načeti har⟩tiju čis'ti hal'tolarъ* 23v protumačio pisar na margini kao *č'tacъ*.

Od grčkih kalkova koji su prvi put upotrebljeni upravo u slavenskom prijevodu Aleksijeve legende, za koji su najvjerojatnije i stvoreni, spominjemo *pustineljubica* prema grč. *φιλέρημος* i *jedinomčžica* prema *μόνανδρος* u primjeru *gr'lici se upodoblju pustin'noi ljubici* (ćir. var. *поустыниелюбници*) i *edinomu žici* 23v.

Slavenski prijevod Žitija Aleksijeva daje i najstariju potvrdu za riječ *domačedъсь* odnosno *domočedъсь*, kalkiranu prema grčkom *ὁ οἰκιακός παῖς* (*Imiše rabъ domačedacъ* 21v i *ot svoihъ domočedacъ* 22r), koja je uvrštena u Slovník s jednom potvrdom iz XIII stoljeća.

Od sintaktičkih osobitosti našeg spomenika navodimo u prvom redu stsl. genitiv cilja koji je potvrđen u dva primjera *dop'lu grada Ladokie* i *doide Edesi sur'skie* 22r. Takva upotreba genitiva uz glagole kretanja, koji već u sebi sadrže prefiks *do-* starija je od genitiva s prijedlogom *do* koji je na navedenim mjestima ušao u neke prijepise, kao npr. u P¹ i P² (ДОПЛАВА ДО ГРАДА I ДОИДЕ ДО ІДЕСА).

Ukoliko u rečenici *Ki hoće v(a)sъ služiti emu* 23v nije pisarskom greškom ispred *v(a)sъ* ispaao prijedlog *otъ*, koji na tom mjestu imaju ćirilski prijepisi, imali bismo ovdje primjer za genitiv cjeline, kakav je potvrđen u najstarijim spomenicima (usp. npr. *iže vasъ bez grěha estъ* Iv. 8, 7, Zogr, Mar).

Genitiv kvantitativni uz glagol *nasytiti* imamo u primjeru *da te nasiti' u p'vaniê svoego* 23v.

U primjeru *spodobi me des'nago* (ćir. dodaju ти) *stoëniê* 22r pridjevom *des'nago* prevedeno je grčko *ἐκ δεξιῶν*. Budući da je u staroslavenskim spomenicima izraz *o desnojъ* kao prijevod grčkog *ἐκ δεξιῶν* mnogo češći i uobičajeniji, vrlo je vjerojatno, to više što se u našem slučaju radi o molitvenoj formuli, da je slavenski prevodilac bio pod utjecajem Sinajskog euhologija u kojemu nalazimo gotovo identičnu rečenicu *da . . . svpodobitъ sę stoëniê tvoego desnaago* 7a 17.

Karakterističan je i slučaj glagola *pomoliti* s akuzativom, koji je u primjeru *Iz' lěz že is' korabla i p(o)m(o)li B(o)ga* 22r potvrđen također u prijepisima N i P², dok ostali ćirilski prijepisi imaju na tom mjestu ili povratni glagol *pomoliti sę kъ* s dativom (P¹) ili glagol *moliti* (PL). Takva rekcija glagola *pomoliti*, umjesto kojega stsl. spomenici gotovo isključivo upotrebljavaju njegov povratni oblik s dativom, poznata nam je uglavnom iz Suprasaljskog zbornika te iz kasnijih južnoslavenskih spomenika crkvenoslavenskog jezika.²⁴

Za spomenike južnoslavenske provenijencije vrlo su karakteristični atributivni dativi osobnih zamjenica u enklitičkom obliku *mi*, *ti*, *si* koji stoje umjesto posvojnih zamjenica *moi*, *tvoi*, *svoi*, te dativi *emu*, *ei*, *imъ* koji dolaze kao zamjena za odgovarajuće posvojne genitive. Iako takvih dativa ima u svim prijepisima legende (usp. npr. въ домоу си N, даше њмоу милостыню свои њмоу отроци N, съ о(т)цѣмъ си P itd.) osim glagoljskoga, oni su osobito indikativni

²⁴ Prema Materijalima Sreznjevskoga ruski crkvenoslavenski spomenici poznaju samo povratni oblik *pomoliti sę*.

kad dolaze u ruskom prijepisu Z gdje su potvrđeni u svega tri slučaja, i to kao atributivni dativ u posesivnom smislu (ПАКАТИЕА УСТРОУПЛЕНЬИА СИ ДЪША, ИСКЪПЪКЪ ИСКЪ КОВАЧЕГА ЕМОУ) i kao pleonastički, odnosno etički dativ (ДА ВЪЗЪРЮ СИ ЖАЛОСТЪНО ... ДА ОУЗЪРЮ СИ ЕДИННОЧАДАГО). Navedeni primjeri predstavljaju ovdje bez sumnje južnoslavenizme koji potvrđuju nagađanje Adrianove o južnoslavenskom porijeklu prijevoda legende o sv. Aleksiju.

Kao zaključak ove kratke analize, možemo ponoviti ono što smo rekli na početku, tj. da prijevod legende o Aleksiju možemo ubrojiti među staroslavenske spomenike nastale na južnoslavenskoj osnovi, i to one mlađega sloja poput Suprasaljskog zbornika kojemu je naš prijevod po jeziku i leksiku vrlo blizak.

Preostaje nam da se ovdje još ukratko osvrnemo na pitanje odnosa našeg glagoljskog prijepisa prema ćirilskima. Već iz primjera koje smo donosili tokom izlaganja mogli smo vidjeti da se naš glagoljski prijepis katkad, čak i u pogreškama, slaže s prijepisom N i, ukoliko je sačuvan, s prijepisom Z, a katkad s grupom tekstova LP i S, ili pak s jednim i drugim. Nešto su rjeđa slaganja s prijepisom P² i najmanja s prijepisom P¹ koji u nekim slučajevima stoji sasvim zasebno, što se uostalom može dosta jasno vidjeti iz jednog primjera koji ćemo ovdje navesti. Radi se naime o prijevodu grčke rečenice *ἠνίκα ἠρόδωκεν ὁ Κύριος παραλαβεῖν τὴν παραθήκην αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ* koji u glagoljskom prijepisu doslovno glasi: *Kada jure iz'voli se G(ospode)vě v'zeti svoje predanie ot nego* 23v. S glagoljskim prijepisom slažu se uz neznatne razlike Z i P², koji ispuštaju zamjenicu *svoe* uz *predanie* te prijepisi LP i S, koji umjesto izraza *iz'voli se G(ospode)vě* imaju *изволи Г(оспо)дѣ* (LP) odnosno *изволи Б(ог)ѣ* (S). Pisar teksta N ili neki od njegovih prethodnika, možda u želji da pojasni rečenicu, uzima riječ *predanie*, koja bi ovdje imala značiti »polog, zalog, povjereno blago«, u prenesenom smislu te je mijenja u jasniju i bližu riječ *duša* (ВЪЗЕТИ ОТЬ НИГО ДОУШΟΥ)²⁵. Prijepis P¹ prenosi naprotiv drugi dio navedene rečenice sasvim slobodno, te u njemu neovisno o ostalim prijepisima stoji по сем изволи се господевы прѣставити се емѣ от самоты къ животѣ. Da li je tu pisar bio pod utjecajem drugog prijevoda žitija, tzv. Troicke

²⁵ Riječ *prédanie* za grčko *παραθήκη* vrlo je rijetka, koliko možemo suditi po potvrđama u rječnicima staroslavenskog jezika. Slovník ima za nju samo jednu potvrdu iz Slepčanskog apostola i prevodi je sa »svěřenství, svěřeny statek, odkaz; вверение, что-н. вверено; Anvertrautes, Vermächtnis«. Sreznevski donosi samo jednu potvrdu, i to iz Aleksijeva žitija prema tekstu Z, za koju daje kao pretpostavljeno značenje rusko »зарокъ (?)«, dok Miklošič, čini se, ne pozna riječ *prédanie* u navedenim značenjima.

redakcije, u kojoj čitamo slično: преставитися чловѣку Божию (Adrianova, str. 479), teško je reći, ali je činjenica da P¹ i na drugim mjestima samostalno reagira, odstupajući od jednog i drugog prijevoda. Tako npr. prema rečenici *ne možahu š' nimъ iti ki ga nošahu* 24v, kojom se glagoljski prijepis najviše približio grčkoj varijanti *ὡς μὴ συγχωρεῖν τοὺς βαστάζοντας περιπατεῖν* koju Adrianova donosi uz osnovni tekst *καὶ οὐκ ἠδύναντο περιπατεῖν*, ćirilski prijepisi ZNP²LPS imaju više-manje slično (НЕ МОЖАХОУТЬ ИТИ ДРЪЖАЩЕ И ZNP² НЕ МОЖАХОУ ИТИ ДРЪЖЕЩІИ ОДРЪ LPS), dok u P¹ čitamo НЕ МОЖАХОУ ПРОНЕСТИ ОДЪ НАЛЕЖЕЩАГО НАРОДА. Osim takvih, nešto rjeđih stilskih izmjena, koje su vjerojatno izraz pisareve želje da razbije ćvrste okvire običnog prijepisa i da u nj unese nešto svoga, vlastitoga, većina razlika je na planu jezika i leksika, što je i razumljivo s obzirom na jezičnu sredinu u kojoj je nikao pojedini prijepis. Jedan dio razlika otpada na svjesna i nesvjesna ispuštanja pojedinih riječi ili dijelova rečenica u čemu ćirilski rukopisi L i P idu gotovo uvijek zajedno. Njima se vrlo često pridružuje i prijepis S koji se i inače najbolje slaže s L i P tako da se može pretpostaviti da su sva tri prijepisa potekla iz jedne bliže matice, ako čak nisu prepisani jedan iz drugoga. Više primjera za takve i slične slučajeve naći ćemo u kritičkom aparatu, pa se na njima nećemo zadržati. Za naše svrhe dovoljno je i ovo nekoliko primjera što smo ih donijeli kao dokaz za jedinstveno porijeklo slavenskih prijepisa Aleksijeve legende.

I. Bě č(lově)къ bl(a)gověr(a)нь v rim'scěemь grade imenemь Ev'pimiêнь, sl(a)v(a)нь c(ěsa)r(e)ma rim'skima Onoriemь (1) i Ar'-kadiemь, bogatъ dz(ělo). Imiše rabъ domačed(a)съ 3000 v' svil'nihъ
 5 rizahъ i v' zlat(i)hъ pasihъ. I ne imiše čeda, zane b(ě)še pod'ružie ego neplodi. Bl(a)gověranъ b(ě)še, zap(o)v(ě)di B(o)žie tv(o)raše, poš^čaše se po v'se d'ni do 9-go časa, i post(a)vlaše 3 tr'pězi v' domu svoemь: ed'nu sirotamь, d'rugu (2) v'dovicam', a tretu stran'nimь i mimo-
 10 hodecim' i niš^čim' i (3) neduž'nimь. Sam' že v 9. časъ v'kušaše hlěba svoego s č'r'nici i mimohodecim' i niš^čim'.

Kada iděše v' polaču c(ěsa)r(e)vu, m(i)l(o)stinju pred' soboju šalaše <glagole>, êk(o) něsam' dostoên' hoditi po z(eml)i B(o)ž'e. Žena že imenem' Ag'laisa, žena věr'na i boeći se B(og)a zapov(ě)di
 15 (4) tv(o)raše i moleći se B(ogu) i g(lago)ljući: »Pomeni me G(ospod)i, nedostoinu r(a)bu svoju i dai mi plodъ utrobě (5) da budet' m'ne vožd' starosti (6) na utěhu d(u)še moee.«

II. I <pomenu ju Bogъ> po dob'ru dčēniju ee i začet' i rodi

² bl(a)gověr(a)нь] om. GP² | rim'scěemь grade] rimskom' gradu G риме градѣ P² | ³ sl(a)v(a)нь] add. bivъ GLP² NA add. беше P¹ add. бывъ и чьтоль S | c(ěsa)r(e)ma rim'skima] оу цара N царема P² римскимъ царемъ P¹ | Onoriemь] Onoriju G Инориемъ L Ёнориемъ PS Онориа N Нероном P¹ Iwariā P² Янүри A | ³⁻⁴ Ar'kadiemь] Arkadu G Яркадиа цароу римскоюу N аркадіа цароу римскимъ P² bogatъ dz(ělo)] om. G add. см N беше же богатъ zelo P¹S влаговернь си P² gabъ] om. S | 3000] tri tisuča GP om. N 300 AP¹P² | ⁴⁻⁵ v' svil'nihъ rizahъ] v zlatie rizi vsi odiveni G и исхождаоу въ ризахъ висернихъ P² | ⁵ b(ě)še] bi G | pod'ružie] жена P¹ | ⁶ b(ě)še] že si G см LPNP²A же беше P¹ | ⁷ 9-go časa] devetoe godini G | post(a)vlaše] сталаше P¹ | tr'pězi] stoli G | v' domu svoemь] om. P¹ | ⁸ ed'nu] edanъ G пръвъ въ 3. час дне P¹ прьва P² | sirotamь] add. и недъжнимъ P¹ add. и странннимъ P² | drugu] drugi G въторою N а другю въ 9 часъ дне P¹ друга P² | v'dovicam'] нищимъ и мимоходѣшимъ P² ништинимъ N | a tretu] tret(i) G и P² третїа волнимъ и въдовциамъ P² | ⁸⁻⁹ stran'nimь i mimohodecim'] om. P² | ⁹ i niš^čim'] om. P² | i neduž'nimь] шбогимъ P¹ om. P² | ¹⁰ č'r'nici] калдгеры P¹ чръноризци (sic!) P² A | mimohodecim'] мимоходѣимъ LP om. NP¹ | i niš^čim'] оубогымъ P² om. P¹ | ¹¹ iděše] похощадше P¹ | ¹² šalaše] слаше LP твораше P¹ штенилаше P² послалше S | ¹³ imenem'] om. P² | žena věr'na] om. N и та вѣрна S | ¹⁴ Pomeni] Помниши P² | ¹⁵ nedostoinu r(a)bu svoju] om. P² add. велые ради свое м(и)л(о)сти S | utrobě] оутробы LP чубвоу NA штрокы моюи P¹ цубвоу недостонненъ рабѣ твои P² | ¹⁷ pomenu] оуслыша S | začet'] add. се P¹ | 17—76¹ i rodi s(i)na] штроуе P¹ |

(1) 'Ονορολου, Vat. 'Ενορολου, v. varijantu PS. (2) В друго. (3) Ovdje završava glagoljski fragmenat JAZU. (4) В zapov(ě)дъ. (5) В u'trubě. (6) εις υηροβωκην.

22r s(i)na. Ino se v'zveseli se žena i m(u)žь ee o Božě. I gda bě vr(ě)me 1
 otročete učiti se, ino ga das'ta naipr'vo učiti gramatiki. I naviče
 v'su gramatiku i crkovъnjuju (7) iš'/toriju i ot <rito>riekie malo. I
 bis(i) otroče premudro dz(ělo).

I g'da bis(i) vr(ě)me ženiti ego, togda Ev'pimiên' k' ženi svoei 5
 r(e)če: »Stv(o)rive brakъ sinu naju!« I v'zve(se)li se žena ego
 o s(love)se muža svoego g(lago)ljući: »Da uslišit' B(og)ь s(lovo) tvoe
 ča g(lago)la, da stv(o)rivě brakъ s(i)nu naju v'zljublenomu, da
 vz'raduet' se (7a) d(u)ša moê.« I obručiše emu nêvês'tu c(ěsa)rskoga
 roda i stv(o)riše brakъ. I uvezav'se čr'tok', ven'čaše i s(ve)timi sve- 10
 čeniki crkve s(ve)t(a)go Ponifata. I v'ved'se ê v' čr'togъ (8), veseliše
 se do noći v(a)sъ d(a)nъ.

V'lěz' že v' čr'togъ, sede na přestolě zlatě, i vazam' pr'stenъ 15
 zlatъ, i obit' i koprinoju i dast' i obručnici svoei. I r(eče) ei: »Vazm'-
 ši shrani i budí B(og)ь po srěde toboju i mnoju dok'lě iz'volit'
 G(ospod)ь.«

III. I mnoge taine povida nei otaino, i iz'lěze ot čr'toga svoego
 <i> ide <v riznicu>, i vazam' ot bogatastva svoego, izide noćiju otai
 iz' Rima. Sašad' že (9) nis' Kapetolě, obrěte korabalъ v' rěcě stoeč',

¹ v'zveseli se žena i m(u)žь ee] възвеселише се жєна | Božě] add. и роди се штроч
 мѣжъськы полъ и нарекоше име емѣ Ялѣжа P¹ | ¹⁻² bě vr(ě)me otročete učiti se]
 възрасте штроче P¹ add. к'ныгями LS add. книгамъ P | ² naipr'vo učiti gramatiki]
 на прѣвое оученіе граматикѣи (грамотѣ) LSA на прѣвое оученіи P прѣво оучити граматикю
 N на оученіи граматикѣи P² на прѣво оученіе гчити се книзе P¹ | i naviče] om P^{1, 2} |
³ v'su] om. P^{1, 2} | gramatiku] граматикю LP грамотоу N om. P^{1, 2} | iš'toriju]
 исторыкю LP мансторію P² стрію A om. P¹ | i ot... malo] и шт риторска мало P²
 om. P¹N | ⁴ I bis(i)... dz(ělo)] om. P¹ om. dz(ělo) L | ⁵ vr(ě)me] годъ LPNS |
⁷ svoego] add. и паде на ногоу его LPP^{1, 2} SA | uslišit'] оуставитъ LPA съставитъ
 N съвршитъ S | ⁹ da vz'raduet' ... moê] om. P² | emu nêvês'tu] дѣвицоу шт P¹S
 | ¹⁰ brakъ] add. сънѣ своѣмѣ P¹ | ¹⁰⁻¹¹ I uvezav'se... Ponifata] om. P¹ | ¹⁰
 uvezav'se] въвед'ше га L въвѣзша га P оукраише N въведоше его P² штвед'ше га S om.
 P¹ | čr'tok'] и L въ чр'тогъ и PS add. и N въ црковъ P² om. P¹ | ¹¹ crkve] въ
 цркви LNP²SA въ црkvъ P om. P¹ | Ponifata] Бонифан'тиа L Бонифан'та P Бонифан-
 тиа N Бнифантіа A Бнфонтаа P² om. P¹ | v'ved'se ê] и извед'ше ѣ L извед'ше га P¹S
 и въведоше его P¹ вѣдоше и P² | v' čr'togъ] изъ цркви LS ис'црkvъ (sic!) P въ црkvъ
 NA | ¹¹⁻¹³ veseliše se... čr'togъ] om. P¹ | ¹³ zlatě] add. и шлѣа се съ слъзми
 P² | ¹⁴ zlatъ] add. и зъзъ (sic!) L лѣз (!) A свои P² овроучниъ S | ¹⁷ I mnoge...
 otaino] и ни єдини танны възвѣща к неи LP И етеры танны извѣщъ къ нѣи N по глаголѣ
 єже глагола ка неи P¹ єдини (sic!) танны извѣща ѣи P² и єдини танны нѣкыи извѣща къ
 нѣи S | svoego] om. LPNP^{1, 2} | ¹⁸ riznicu] полатъ P¹ | bogatastva] имениа P¹
 add. нѣколикъ S | ¹⁹ Sašad' že] и ишдъ L и ишдъше P шдъ же N И съшадъ P¹ И
 изъшдъ P² | nis' Kapetolě] въ Капетоль LPS om. N нис Капетолію P¹ ис Кападолѣ
 P² из Капету'лѣи A | v rěcě] om. LPNS | stoeč'] om. LP |

(7) B crvoju. (7a) B ima pogrešno vz'raduet' se vjerojatno prema
 vzbzraduetъ se. (8) Usp. grč. εις θάλαμον ; B cr'kvъ, v. varijante i
 uvodnu studiju str 67. (9) B sašad'se.

- 1 i v'lež' v(a) nъ, dop'lu grada Ladokie rekomago (10) Mag'narëê. Iz'lëz že is' korabla i p(o)m(o)li B(og)a i r(e)če: »B(ož)e, stv(o)riv'i n(e)bo i z(eml)ju, <i> sp(a)si me is' črëva mat(e)re moee, <spasi me> i n(i)ne ot suetnago žit'ê sego i spodobi me des'nago stoëniê sa
5 v'sëmi ugod'simi t(e)bë. Èk(o) ti esi B(og)ъ pom(i)l(o)v(a)ti i sp(a)s'ti i t(e)bë sl(a)vu v'silaem' i n(i)ne i v v(ë)ki v(ë)къ.

- V'stavъ v' tъ časъ srëte i osleniki, i ide š' nimi dok'le doide Edesi sur'skie id(ë)že ležit' obrazъ ikuni G(ospod)a n(a)š(e)go Is(u)-
10 h(rst)a ki dast' Avgarovë / v' životë sem'. V'lez'šu že emu 22v <v' grad'>, prodast' v'se ča imë i dast' e niš'ímъ. I oblëče se v' hudë rizi i sëdiše k(a)ko i prosacъ v' pritvorë s(ve)tie Marie B(ogo)r(od)ice. I poš'aeše se ot n(e)d(ë)le do n(e)d(ë)le prišes'æe se (10a) s(ve)tihъ tai- <na>hъ, i êdiše v' měru 2 ukii kruha i 2 ukii vodi p'êše. V' <v>sem' že žitii svoem' ne s'paše v'se noći. Ča emu daëhu v' piću, on' <vs>e
15 niš'ím' daëše.

- Is'kaše ego v' gradë rim'scëemъ, i pos'la ot(a)sъ ego 3000 otrokъ is'kati ego, i ne obrëtoše ego. Prišad'se (11) že v' etesk' gradъ Mesopotamie i daše emu m(i)l(o)st(i)nu svoi otroci i ne poz'nav'se ego. On' že vidiv' e, poz'na e i prosl(a)vi B(og)a, i r(e)če: »Hv(a)lju te,
20 G(ospod)ji, êko spodobil' me esi priëti m(i)l(o)stinju ot svoihъ domočedacъ imcne tvoego r(a)di.« I vratiše se otroci v' Rimъ i povidaše g(ospod)u svoemu k(a)ko ne naidoše ego.

IV. Mati že ego ot' časa brač'nago, g'da is'kaše ego i ne obrëtoše, šad'si v' ložnicu svoju otvr'ze okan'ce <v> v'zgl(a)vi svoemъ,

¹ Ladokie] Лаодикые LP Лаодикия N литвицка P¹ лалокые P² | Mag'narëê] Маг'нарѣа LPS Генерѣа P¹ магдара P² | ⁴ spodobi... stoëniê] избави ме и дарѣи ми небеснаго твоего столпника P¹ | ⁵ pom(i)l(o)v(a)ti] м(н)ловати LPP'S миаостивни NP² | ⁷ srëte i] сбрѣте LP¹ срѣте N и иде въ поуть свои срѣте же S | osleniki] втсьлники L всьлники PN посланники P² add. некокою P² вшьлники S | ⁸ Edesi sur'skie] въ Сирийск LPS земле сирийскю P² до Иудея сфиньскаго P¹ | ⁹⁻¹⁰ V'lez'šu že... niš'ímъ] om. LP | e] om. LPNP^{1,2}S | ¹¹ prosacъ] нищъ L проситель NP²SA om. P¹ | pritvorë] припратъ LS припратъ PNA припрате (add. црковнен P¹) P^{1,2} | v' měru] om. LPNP^{1,2}SA | ¹³ ukii] чести LPS оуныгин N къса P¹ честихъ P² | ukii] мѣръ LS мѣри P чашн (-ε P¹) NP¹ мало P² | ¹⁴ žitii] до живота своего P¹ | v'se noći] всю ночь LPNP¹ прѣзъ всю ночь P² | Ča emu] а юже чедъ L а еже юмоу чедъ P а юже моу чедъ N а юже мѣ P¹ а юже чедъ P² и еже емъ S | v' piću] om. LPN миаостинъ P^{1,2} шрокъ S | on' <vs>e] то LP все NP² то все P¹A все S | ¹⁵ daëše] втдаваше въ страннопринимательство L add. въ страннопринимательство P втдаваше N подаваше P¹ add. въ страннопримство S | ¹⁶ 3000] три LPS om. N 300 P¹ 3 P² om. A | ¹⁷ is'kati] om. N | etesk'] Едескын LPS Едесъ NP^{1,2} | ¹⁷⁻¹⁸ Mesopotamie] въ Месопотамию LPS | ¹⁹ poz'na e] прослази се P² om. N | ²⁰⁻²¹ domočedacъ] иночед'ць ми L add. си N | ²¹ vratiše se] обратише се LPS възвращаше се N | povidaše] възвѣстише N сказаше P¹ | ²⁴ ložnicu] полатъ P¹ | <v> v'zgl(a)vi svoemъ] въ из'глави своем L прѣмо възглавию своимъ P¹ om. P² |

(10) B rekomago.

(10a) B prišes'æe se.

(11) B prišad'že.

i postlav'si prid' nim', popelomъ posipa. I sediše tako i m(o)l(a)še 1
 se G(ospode)vě B(ogu) g(lago)ljuči: »Ne imam' vs'tati otsudě dok'lě
 ne iz'vidim' o s(i)ně svoemъ edinočedim' kamo se di.« A ot(a)съ
 ego otkole se rodi s(i)nъ ego, ne prilipi se ženi svoei g(lago)le:
 »Molivě B(og)a da nama êvi otroče (12) ko n(a)ma samъ dastъ«. 5

23r Stav'shu že otročetu 17 l(ě)тъ u kloš'stra s(ve)tie d(ě)vi B(ogo)-
 r(odi)ci M(a)rie, ugoti B(ogu) i G(ospod)u svoemu i êvi se v' sně
 san'tizu s(ve)taě d(ě)va B(ogo)r(odi)ca M(a)riě, g(lago)ljuči emu:
 »V'vedi č(lově)ka B(o)žie / v' crk(a)v' moju (13), êk(o) dostoěn'
 e(stъ) c(ěsa)rstva n(e)b(e)sk(a)go. Êko muro bo dobroe vone m(o)l(i)- 10
 tva ego e(stъ), i k(a)ko vĕnac' na gl(a)vě c(ěsa)rski, tako počivaet'
 na nemъ D(u)hъ S(ve)ti. Êk(o) sl'nce siěet' v' v'sъ mirъ, tako prosiě
 žit'e ego pred' an'(e)li B(o)žimi.« Izide že paramonar' san'tizъ is'ě
 takovago č(lově)ka i ne <o>brěte ga. I v'rati se san'tiz' k' s(ve)toi 15
 M(a)rii m(o)le se da êvit' emu č(lově)ka togo. G(lago)la že emu
 B(ogo)r(odi)ca: »Ubogi ki sědi pre<d>' dvar'mi crkvenimi, ta e(stъ)
 č(lově)къ B(o)ž'i.« Izide že paki v' pritvor' i obrěte i.

V. I êm' ga za ruku i v'vede ga v' crk(a)vъ G(ospod)nju i ottoľe
 služaše emu vel'mi. I pros'lu se sl(o)vo toga č(lově)ka B(o)ž'ě v
 v'sem' grade tomъ. 20

Viděv' že êk(o) poz'naše i v'si, izide ot grada togo, i prišad'
 v' La<o>dikiju, vleve v' korabal' i hotě přěiti v' Tar's Kilikiju zane
 tu ne z'nahu ego. Volju že B(o)žieju preg'nannъ bis(i) korabalъ vĕtromъ
 bur'nim' i pride v' Rimъ. Iz'lězъ is korab'la, ino r(e)če: »Živ' G(o- 25
 spod)ъ B(og)ъ moi, ne budu težakъ nikomuže inomu. Hoću poiti v'

¹ prid' nim'] влас'книщюу LP вр'ѣтницѣ NP² add. влас'книщюу S | posipa] add.
 възглавие своеу P¹ праес. главѣ P² add. се L праес. се P | I sediše tako] om.
 LPNP^{1,2}S | ³ iz'vidim'] оув'ѣмъ LNP^{1,2}SA оув'ѣде P | kamo se di] om. L | ⁴ ne
 prilipi se] обр'ашть се N не прикоснѣ се P¹ | ⁵ n(a)ma] наю P ны S om. LNP² | êvi]
 пошедитъ LNP^{1,2}SA шедитъ P | dastъ] add. да не стражд'ѣмъ его P¹ | ⁶ Stav'shu]
 сътвор'шоу LPP^{1,2}S сътвори N | u kloš'stra] въ припрат'ѣ LP² въ напрат'ѣ PNS въ
 приперт'ѣ A въ храм'ѣ P¹ | ⁷ B(ogu)] om. N | i G(ospod)u] om. LPP^{1,2}S | svoemu]
 om. P² | v' sně] om. PP¹ | ⁸ san'tizu] пананонарню L пананонарени PP²S пана-
 монароу N црковникѣ P¹ | ⁹ crk(a)v'] домъ P¹ | moju] мои P¹ om. P² | ¹¹⁻¹²
 e(stъ) ... S(ve)ti] om. P¹ | ¹² prosiě] просишеть ZP² прослоу L просветит се P¹
 прослави се S | ¹³ Izide] om. Z | paramonar' san'tizъ] пономонарь Z пананонарь
 LPNP^{1,2}S | ¹⁴ v'rati se san'tiz' k'] шврати се (add. възпеть P¹) ZLPNP^{1,2}S | ¹⁵
 G(lago)la že] add. пакы Z и пакы яви се P¹ рече P² | ¹⁶ B(ogo)r(odi)ca] add.
 вѣторюу ZNP^{1,2} вѣторицю P | ¹⁷ pritvor'] пап'рѣтъ Z припрат'оу LP² пап'рѣтоу цр'кво-
 внооу N пананонарь въ припрат'ѣ P¹ прапрат'ѣ S | ¹⁸ G(ospod)nju] om. ZLPNP²
 пресветые богородице P¹ | ¹⁹ pros'lu se] om. се Z прочю се P раз'снѣ се P¹ | sl(o)vo]
 om. P¹ | toga] то ZNS om. P^{1,2} | ²¹ poz'naše i v'si] обанченъ вьстъ благод'ѣтню въ
 граде сѣмъ P¹ | izide] штеб'ѣжа Z штиде LPS отьб'ѣже NP¹ | ²² vleve v' korabal']
 om. LP | ²⁴ Rimъ] add. идеже в'ѣше штачество его P¹ | ²⁵ Hoću poiti] да идоу Z
 нь идоу LPP²S идоу N нь да ванидѣ P¹ |

(12) *δπως ὁ Θεός χαρίζεται ἡμῖν τὸν παῖδα.*

(13) Ovdje počinje tekst Z.

- 1 domъ o(t)ca moego zač' me tu ne z'naju.« Ino s'rěte o(t)ca svoego gredući ot polače v' vrime (14) oběda, i pokloni se emu g(lago)le: »Rabe B(o)ž'i, p(o)m(ilui) me ubo⟨gago⟩ stran'nago i dai m'ne v' dvore svoemъ da se nasiću s rabi tvoimi ot krupic' padajućihъ o⟨t⟩
- 5 ⟨t⟩r'pezi tvoee. B(og)ъ že tvoi da bl(agoslo)vitъ lěta tvoê i da ti podastъ c(ěsa)rstvo n(e)b(e)skoe, i ča imaši / na stran'nei z(e)mli da bl(agoslo)vit' ti B(og)ъ, i da te nasitit' up'vaniê svoego.

- VI. Slišav' že o(ta)cъ ego o s'trani⟨hъ⟩ ča r(e)če, vesel' bě i v(a)vede ga v' domъ svoi i r(e)če otrokom' svoimъ: »Ki hoće v(a)sъ služiti emu? Živ' G(ospod)ъ B(og)ъ moi êk(o) slobodan' bude i priêt' budet' (15) v' domu moem'. Na v' pritvori v'hoda moego stv(o)rite emu hižicu da v'laze ⟨i⟩ iz'laze gledamъ nega. I davaite emu ot moe êdi.« I bě emu otrokovъ pris'no (16) na volju.
- 10 Mati že imući sětovanie i pečaľ ne izide iz' lož'nice svoe, a s'naha stav'si přěd' neju r(e)če: »Ne otidu otsudě do semr'ti moee, na gr'lici se upodob'lju pustin'noi ljubici i edinomužici, i az' strplju i požidu (17) dok'lě uvěmъ o ženisě (18) moemъ čto emu bis(i).«

- Otroci že po v'se večere pakosti emu činahu rugajući se. Niki pahahu ego nogami, ovi za uši biěhu, ini že paki kopanice omiva-juće v'zlivahu pomie na nъ. Viděv' že č(lově)kъ B(o)ži ê(ko) d'ěvlim' naučeniem' to emu bivaet' s radostiju i veseliemъ i trpeniem' v'se priemaše.
- 20

¹ zač' me tu ne z'naju] како и тоу незнаюмъ ѿсѣкъ ZLPNP²S понеже не възмогъсть познати ме P¹ | Ino] И да же Z И авыно поиде и LPS И да же N и въиде и P¹ и пришедь P² | ³ ubo⟨gago⟩ om. P¹ | stran'nago] странъна и Z странника P² праес. и N om. P¹ | dai] не дѣи ZLPNS пощеди P¹ въвѣди P² | ³⁻⁴ v dvore svoemъ] om. LPS въ домъ твоимъ P¹ въ дом свои P² | ⁴ nasiću] add. и азъ S | ⁵ tvoee] add. и рече емъ штыкъ его не познавъ его P¹ | ⁵⁻⁷ ti podastъ... bl(agoslo)vit'] om. P² | ⁵ ti] те P¹ om. PL | ⁷ B(og)ъ] om. LP | svoego] твоего и се авыи егда LPS твоего P¹ | ⁸ o s'trani⟨hъ⟩] паче ѿ странъныхъ Z ѿ страныи P како ѿт страннихъ P^{1, 2} om. L | ča r(e)če] om. ZLPNS ѿстъ P^{1, 2} | vesel'] тѣшии Z и доврѣи PS радъ P^{1, 2} om. LN | bě] бысть ZPP^{1, 2} om. LN | ⁹ svoi] зане бога боаше се P¹ | ¹⁰ emu] add. да (и N) аще оугодитъ ѿмоу ZLPNP^{1, 2} | B(og)ъ moi] om. Z | ¹¹ priêt' budet'] оучастнию (оучестие LPNP^{1, 2}S) имать възати ZLPNP^{1, 2}S | pritvori] папрѣтъ Z припрѣтъ L припрати P^{1, 2} папрѣтъхъ P папрѣтъхъ N прапрѣтъ S | ¹² hižicu] клетцоу L клетцоу PS | da v'laze ⟨i⟩ iz'laze] om. da P² ѿгда излажоу N валазъ P¹ | ¹³ êdi] add. и (съ LPS) трапезы ZLPNS трапезы моии частно P¹ | otrokovъ prisno] NP² om. P¹ | ¹⁴ lož'nice] полати P¹ | ¹⁵ stav'si přěd' neju] вставъши Z съ нею прѣдстоаше P¹ прѣдставши P² | ¹⁶ pustin'noi ljubici] поустыниелюбици ZN поустыниелюбичи LS пѣстиннии птици P¹ om. P² | strplju] трыплю LPP² | ¹⁷ i požidu] и прѣтрыплю LPS пождоу NP² om. P¹ | ženisě] мѣжъ P¹ | ¹⁹ za uši biěhu] заоушахоутъ Z заоушахоу и (его P) LPNS заоушаще и P¹ | kopanice] ѿпанице Z ва ванн L панице PNS om. P^{1, 2} | ²¹ i trpeniem'] om. NP^{1, 2} | ²¹⁻⁸¹ v'se priemaše] add. трыпѣ ZNP² все трыпе славаше B(ог)а LPS |

(14) B vrima. (15) *λήφεται κληρονομίαν.* (16) *pris'no* je u rukopisu na gornjoj margini; usp. studiju str. 67—68. (17) B poživu. (18) B sině.

Bis(i) v' domu očini 17 l(ě)ť i ne poz'naše ego. Kada jure 1
 iz'voli se G(ospode)vě v'zeti svoe predanie ot nego, r(e)če že k
 otroku služecu emu: »Brate, prinesi mi har'tiju i črnilo!« I prinese
 emu, i v'ze i napisa taini ke imiše s' ocem' i s' materiju i ča g(lago)- 5
 la v' čr'tožē k' obručnici svoei, kako ei dast' pr'sten' zl(a)ti v'
 koprinu uviv' i v'se žitie svoe...

⟨Ovdje vjerojatno manjka list⟩

24r IX. ...⟨har⟩tiju čis'ti hal'tolarь (19). Eg'daže sliša o(ta)сь ego
 č'tenie har'tie, ino s'koči s' přéstola s'koro, i ras'trza rizi svoe i urěza
 v'lasí svoe i sědini svoe tr'zaše. Tek' nad' tělo ego, pade na pr'sehь
 ego, ljubez'nivo celivaše, g(lago)le: »Uvi m'ně, čedo moe, poč'to mi 10
 nanese sice v'zdihanie? Ljutě m'ně, čedo moe! Koliko l(ě)ť pust'
 bě(hь) čekaе slišati tak'mo li gl(a)сь tvoi ili besědu tvoju i ne ēvil'
 mi se esi! Uvi mně, ugoenie (20) staros'ti moe, kamo imamь dēti
 sětovanie sr(d)ca moego? I otsēle jure dos'toit' mi plakati.«

X. Slišav'si že mati ego k(a)ko s(i)нь ee e(stь) i otvori okan'ce 15
 svoe i v'lasí i rizi svoe ras'trzav'si, žalos'na gledaše s(i)na svoego.
 I g'ledajući naroda ki b(ě)še na polači, v'p'ěše g(lago)ljuči: »Uvi

¹ Bis(i)] ськоньчавъшиу Z скон'чав' же LPS ськоньча N конца P² бивъшъ же емъ P¹ | ne
 poz'naše ego] незнаемъ кѣто бѣ ZLPNP²S никтоже не зна кто юсть P¹ | ² v'zeti svoe
 predanie ot nego] om. svoe ZP²S възети отъ него доушоу N прѣставити се емъ WT
 смирты къ животъ P¹ | ⁵ v' čr'tožē] om. LPP¹S | pr'sten''] add. и лъзъ (sic!) Z и
 жъзъ LP add. и како WT неи издезе P¹ | ⁵⁻⁶ zl(a)ti... uviv'] om. ZLPNP^{1,2}S | ⁷
 hal'tolarь] чьтъць LPS хартолара P¹ om. P² | Eg'daže ... ego] om. P¹ | ot(at)сь]
 ѿфинианъ P¹ | ⁸ č'tenie har'tie] ꙗко сынъ его юсть P¹ om. P² | s'koči] въскочи ZPS
 въставъ P¹ | s' přéstola s'koro] om. P² | ras'trza] раздра P² | ⁸⁻⁹ i urěza v'lasí
 svoe] om. ZLPP^{1,2}SN | ⁹ Tek' nad' tělo ego] om. P¹ | pade] вргъ же себе Z
 припадъ P¹ нападъ N падъ L | ¹⁰ ljubez'nivo] любезно ZNP^{1,2}S om. LP | celivaše]
 om. LP | ¹⁰⁻¹¹ počto... čedo moe] om. LPS | ¹⁰ moe] add. сицк (се N сицева P¹
 сико P²) сѣтворилъ юси почто ми ZNP^{1,2} | ¹¹ nanese] сѣтворилъ юси P¹ | Ljutě... čedo
 moe] om. Z | ¹¹⁻¹² pust' bě(hь)] сетовах P¹ | ¹² tak'mo li] om. ZLPNP^{1,2}S | ¹³
 ugoenie] вождение Z вождоу LPP^{1,2}S вождение N | kamo imamь dēti] како могъ
 сѣставити P¹ како имамъ P² | moego] add. и печаль LPS | plakati] add. сѣ
 встроу-
 пленна си дѣша Z add. се оуниане ми доуше LPS add. оустроупленные си доуше N add.
 указание мы дѣше P¹ add. встроупленных мою дѣшъ P² | ¹⁵ otvori] раздра Z отвразе
 LPNP¹S отвразши P² | ¹⁶ v'lasí... ras'trzav'si] и ризы свои и растръза главоу свою
 Z om. L растръза ризы свои и власи свои N и растръза ризѣи свои и власи просипа P¹
 растръзавши ризѣи свои и власи главы (om. S) свои P²S | ¹⁷ na polači] om. P^{1,2} |

(19) Za riječ *hal'tolarь* stoji na margini kao tumačenje *č'tacь*. (20) v.
 stsl. *ugoždenie*; grč. *τοῦ γήρωσ μου ἢ παραμυθία*.

- 1 m'ně, muži, daite mi mēs'to da gledam' žalos'no (21) vzljubljenago
svoego čeda! Ljutě m'ně, bratiē, moē, dadēte m'ně mēsto da z'ru
edinočedago s(i)na moego, ag'naca d(u)še moee, p'tēn'ca g'něz'da
5 lobizajuči i v'piēše (22) g(lago)ljuči: »Uvi m'ně, čedo moe utrobi,
poč'to mi stv(o)ril' esi? Toliko l(ě)t' pust' esi v' domu o(t)ca tvoego
i ne ēvi se m'ně.«

S'naha že tek'ši (23) v' skvr'nihъ rizahъ buduči, plakaše se:
»Uvi m'ně, pus'tin'nojub'na gr'lice moē! Koliko l(ě)tъ želēhъ s'lišati
10 gl(a)sъ tvoi ili sluhъ tvoi kamo se dēl' esi i ne ēvi se m'ně. Jure ot
danasъ es(a)mъ v'dova i nēs't' mi jure na nekogo gledati. / Na 24v
otsēlē jure v'splaču ot pravago sr(d)ca.«

Ljudi že videće (24), v'si plakahu se s' sl'zami.

XI. Ino povēles'ta c(ěsa)ra nes'ti odarъ i postav(i)ti po srēde
15 grada. Ino slišaše graždane, v'si se s'tekoše nada n'. Koliko koli
nedužnihъ pristupi k' nemu, v'si is'cělēše se. Nimi progovoriše,
slēpi proz'rēše, bēs'ni is'cēliše. C(ěsa)ra že čudesa vidēv'sha, sama
vazam'sha odarъ i nesos'ta s' ar'hibisk(u)p(o)mъ da os(ve)tet' se pri-
kos'neniemъ tela <člověka> B(o)žić. A o(ta)sъ ego dr'žaše se za ruku
20 ego, kolēbae se i stene (25), bie se v' pr'si svoe. Mati že ego takoe
v'lasi svoe prostrv'ši, kolibaše se. S'naha že paki sētujuči i ridajuči

¹ muži] om. P¹ | daite... m'ně] om. LPP¹ | žalos'no] om. NS | ¹⁻²
vzljubljenago svoego čeda] сн єдиночєдагао сына моєго възлюбљєнагао N любљєноє сн
чєдо P² om. S | ² Ljutě mně] om. S | bratiē moē] om. LPS | dadēte m'ně
mēsto] om. ZNP²S add. прѣстѣннѣ P | z'ru] оузрѣю сн Z вѣзрѣю сн LP om. NS
видѣнѣ P¹ сн вѣждоу P² | ³ edinočedago... moee] възлюбљєнаго ми чєда єдиночєдє
štroby moee и штєшєннє дѣши моєи P¹ | ⁴ nadēē] om. P¹N | ⁴⁻⁵ Želēs'nivo] любѣжно
ZP¹ жалост'но LPP²NS | ⁵ moe] add. оутробы ZLPNP² add. вождѣ старосты моєи
wt štroby moєи P¹ | ⁶ pust' esi] add. вѣмъ ZLPNS прѣвѣнѣ єси P¹ add. прѣвѣнѣ
єси P² | ⁸ S'naha] add. сншавшѣи скоро P¹ обрѣчєннѣца S | ⁹ pus'tin'nojub'na gr'lice
moē] нѣстннєи птѣици грѣнцѣи любѣзнаѣ моѣѣ птѣицє грѣнцє P¹ | želēhъ s'lišati] поустѣ
вѣхъ сльшѣтѣи ZP¹ желѣхъ сльзи твоєи N | ¹² ot pravago] вєстроупљєнаго (add. ми P²)
ZNP² оуцѣнаго LP wt глѣвинѣи P¹ | ¹³ videće] дѣвѣцє сѣ ZNP¹ вѣдѣвѣшє P² |
plakahu se s' sl'zami] зрѣшє сѣ сльзѣми прѣпадахъš любѣзѣюще P¹ | ¹⁵ s'tekoše nada
n'] сѣнѣдошє на прѣкслѣноє чюдѣ P¹ | ¹⁵⁻¹⁶ Koliko... k' nemu] om. P² | ¹⁶ Nimi
progovoriše] нѣмѣи прѣглаголѣша ZSP² нѣмѣи прѣгледѣшє N om. PP¹ | ¹⁷ slēpi
prozrēše] om. P^{1, 2} | bēs'ni is'cēliše] om. P¹ | sama] om. P² |

(21) Ovdje je pisar nešto griješio. Čini se da je htio napisati *žalos'noga*, ali je zatim križao i popravljao tako da se danas jasno čita *žalos'no* i krajnje *a*, dok bi slovo između o i *a* moglo biti *g* preko kojega je napisao *a* ili obratno. Ćirilski rukopisi imaju svi ovdje *žalosno*, pa smo i mi prihvatili to čitanje, premda ni čitanje *žalos'na* za koje imamo potvrdu u prethodnoj rečenici nije isključeno. (22) B v'pijuēše (23) B tek'se. (24) Usp. studiju str. 68. (25) B steg'nuvъ.

v'slědъ od'ra iděše, plačúci. Ljudie že (26) k' nemu gnetěhu se i ne 1
možahu š' nimъ iti ki ga nošahu. Ino povělis'ta c(ěsa)ra z'lato i
s'rebro sipati po puti da ljudi obratet' se na ne, da vzmogut' pogresti
č(lově)ka B(o)ž'ě. I ne obrati se nig'dore na ne, ljubeće (27) telo 5
s(ve)t(a)go.

Mnogu že trudu biv'šu, pot'lě několiko donesoše v crk(a)vъ
s(ve)t(a)go Bonifata. Bl(a)gověr'naê že (28) c(ěsa)ra povělesta stv(o)-
riti raku zlatu i ukrasiti kameniem' dragimъ i biserom' stv(o)riše. I
v'ložiše va nъ t(ě)lo č(lově)ka B(o)ž'ě Alek'sa m(ěse)ca (29) ijuna 17.
d(a)nъ. Praz'novaše 7 d'ni o(t)cu i matere i snasě, tu v'sěmъ pre- 10
bivajućim'. B(o)žieju blagodětiju is'kipi (30) iz' rake mur'ro blagie
vone. I semu čudu biv'šu, v'si neduž'ni sabraše se, v'zimajuće ma-
za/hu se i cělahu se sl(a)veće i hv(a)leće O(t)ca i S(i)na i S(ve)t(a)go
D(u)ha, edinoga B(og)a is'tin'nago ko<mu> e(stъ) sl(a)va i č(a)stъ 15
i pokl(o)nenie n(i)ne i pris'no i v v(ě)ki v(ě)къ. Am(e)nъ.

³ na ne] събирати злато P¹ на злато и на сребро P² на злато S | ⁴ B(o)ž'ě] add.
шле чудо велие P¹ | I ne obrati se... na ne] om. LPS никтоже не възврати се
събирати злато P¹ нь не вьрати се никтоже на сребро P² | ⁶ Mnogu že trudu] и много
же трудъ выст пронести светое его тело P¹ | ⁸ raku zlatu] ковчегъ златъ ZN ракоу всю
златоу LPS ковчегъ P¹ киворъ P² | kameniem' dragimъ i biserom'] украсити златом
и сребромъ съ бисеромъ и каменнемъ многоцєнимъ P¹ оукрашєнь и каменїемъ бесценїемъ и бисеромъ
P² каменїемъ многоцєнїемъ S | ⁹ ijuna] июля въ Z марта LPNP^{1,2}S | ¹⁰ Praz'nova-
še] om. LP | ⁷ же P¹ om. LP | d'ni] om. LP | ¹¹ rake] ковчєга єноу Z ковчєга
NP^{1,2} |

(26) Pogrešno ljudi ki, koje stoji u glagoljskom prijepisu, daje se lako pro-
tumačiti, osobito ako je pisar radio po diktatu prema ljudi že koje je pisar
shvatio kao ljudi eže, gdje bi eže bila odnosna zamjenica koju mijenja u ki.
Sličan primjer imamo nešto dalje kad pisar bl(a)gověr'naê že rastavlja u
bl(a)gověr'na. eže. (27) B ljuboće. (28) V. bilj. 26 (29) B mčca.
(30) B is'kibi.

R é s u m é

LA LEGENDE DE S. ALEXIS DANS LA LITTERATURE CROATE MEDIEVALE

L'auteur retrace l'histoire du texte croato-glagolitique de la légende de l'Homme de Dieu, saint Alexis. Il en existe aujourd'hui un fragment glagolitique du XVe siècle ne contenant que le commencement du ch. 1, et une copie de ce texte également incomplète (il y manque les ch. 7 et 8, la fin du ch. 6 ainsi que le début du ch. 9) conservée dans le recueil glagolitique de Berčić No. 5 du XVe siècle. En comparant le texte glagolitique avec les représentants de deux versions slaves de la légende, l'auteur constate qu'il appartient à celle de »Zlatostruj«. En effet, il s'agit du cône vieux-russe du XIIe siècle dit »Zlatostruj« contenant lui aussi un fragment de la légende de s. Alexis dont s'occupa parmi d'autres V. P. Adrianova. Selon les recherches de V. P. Ardianova cette version tire son origine d'une traduction sud-slave traduite sur le grec et passé en Russie au XIe siècle au plus tard. D'où proviennent plusieurs copies slavonnes parmi lesquelles les nôtres aussi.

L'auteur a comparé le texte croato-glagolitique de la légende avec cinq textes cyrilliques édités ainsi qu'avec trois copies manuscrites. A la base de cette comparaison elle a constaté qu'entre ces textes existaient certaines différences dont une grande partie ne peuvent être expliquées que comme étant des erreurs du copiste. A la base des concordances et différences existant entre les textes slavonnes l'auteur a réussi à établir les différents degrés de parenté existant entre ces textes. Le nôtre se rapproche beaucoup plus souvent du texte de Zlatostruj, du texte publié par Novaković comme des textes conservés en manuscrits que des textes édités par Polívka.

A la fin de son article l'auteur analyse la langue du texte glagolitique et constate que le prototype de ce texte a été écrit en vieux-slave. Ainsi l'auteur soutient la thèse d'Adrianova sur la provenance vieux-slave de la version à laquelle appartenait le plus ancien texte de la légende slavonne de s. Alexis.

SLOVO

27

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA U ZAGREBU

ZAGREB 1977

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA
»SVETOZAR RITIG«

Izlazi 1 put godišnje

UREDNIŠTVO: 41103 ZAGREB, DEMETROVA 11

BR. 27

Urednički odbor:

ANICA NAZOR,
MARIJA PANTELIĆ, JOSIP TANDARIĆ

Glavni i odgovorni urednik:

ANICA NAZOR

Korektori:

ALOJZ JEMBRIH, JASNA VINCE

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1978.